

UDK 081

ISSN (print) 1857-9299
ISSN (online) 1857-9302

Vol.2
6/2015

МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ:
ИСТОК – ЗАПАД
(ПСИХОЛОГИЈА, ФИЛОЗОФИЈА,
ЛИНГВИСТИКА, КУЛТУРОЛОГИЈА
И ОБРАЗОВАНИЕ)

Свети Николе

- 2015 -

МЕЃУНАРОДЕН ЦЕНТАР ЗА СЛАВЈАНСКА ПРОСВЕТА ДООЕЛ СВЕТИ НИКОЛЕ

«МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ: ИСТОК - ЗАПАД»
(ПСИХОЛОГИЈА, ФИЛОЗОФИЈА, ЛИНГВИСТИКА,
КУЛТУРОЛОГИЈА И ОБРАЗОВАНИЕ)

СПИСАНИЕ
на научни трудови

**ШЕСТА МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
МЕЃУНАРОДЕН СЛАВЈАНСКИ УНИВЕРЗИТЕТ
„ГАВРИЛО РОМАНОВИЧ ДЕРЖАВИН“**

Година II

Број 3

Јуни 2015

- СВЕТИ НИКОЛЕ, Р. МАКЕДОНИЈА -

- 2015 -

Издавач: Меѓународен Центар за Славјанска Просвета - Свети Николе

За издавачот: Михаела Ѓорчева, директор

Наслов: «МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ: ИСТОК - ЗАПАД» (ПСИХОЛОГИЈА, ФИЛОЗОФИЈА, ЛИНГВИСТИКА, КУЛТУРОЛОГИЈА И ОБРАЗОВАНИЕ)

Организационен одбор:

Претседател: Јордан Ѓорчев

Заменик претседател: Владислав М. Јурјев

Член: Борче Серафимовски

Уредувачки одбор:

Проф. д-р Душан Николовски – Р. Македонија

Доц. д-р Александар Илиевски – Р. Македонија

Проф. д-р Мирослав Крстиќ – Р. Србија

Проф. д-р Здравко Гаргаров – Р. Бугарија

Доц. д-р Хаџиб Салкич – Р. Босна и Херцеговина

Д-р Татјана Осадчаја – Русија

Технички раководител: Михаела Ѓорчева

Технички секретар на конференцијата: Милена Спасовска

Уредник: м-р Бранкица Спасева

Компјутерска обработка и дизајн: Благој Митев

ISSN (принт) 1857-9299

ISSN (онлајн) 1857-9302

Адреса на комисијата: ул. Маршал Тито 77, Свети Николе, Р. Македонија

Контакт телефон: +389 (0)32 440 330

Организациониот одбор им се заблагодарува на сите учесници за соработката!

Напомена:

Организациониот одбор на Шестата меѓународна научна конференција «МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ: ИСТОК-ЗАПАД» не одговара за можните повреди на авторските права на научните трудови објавени во списанието. Целосната одговорност за оригиналноста, автентичноста и лекторирањето на научните трудови објавени во списанието е на самите автори на трудовите.

Печати: Печатница БУБАМАРА-ХИТ, Свети Николе

Тираж: 100

МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ
ИСТОК - ЗАПАД
(ПСИХОЛОГИЈА, ФИЛОЗОФИЈА, ЛИНГВИСТИКА,
КУЛТУРОЛОГИЈА И ОБРАЗОВАНИЕ)

СОДРЖИНА

<i>М-р Кузмановска Марина</i>	
ИДНИНАТА Е СЕГА ПСИХОЛОГИЈА ВО ОБРАЗОВЕН ПРОЦЕС	8
<i>Ежов С.Ю.¹, Леонтъев А.И.²</i>	
РОЛЬ НОРМЫ И ТРАДИЦИИ В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ	11
<i>Доц. д-р Ќимова Т.Ѓ.</i>	
ПРОЦЕСОТ НА КОМУНИКАЦИЈА ВО ФОРМАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	14
<i>Зоран Трифунов¹, Трпе Туфекчиев²</i>	
ЕКСТЕРНО ТЕСТИРАЊЕ ДА ИЛИ НЕ?	17
<i>Д-р Анита Ристеска</i>	
УЛОГАТА НА ПСИХОЛОГОТ ВО СОЦИАЛНИОТ КЛУБ ЗА ЛИЦА СО ИНТЕЛЕКТУАЛНА ПОПРЕЧЕНОСТ ВО ОПШТИНА ПРИЛЕП	21
<i>М-р Ана Чучкова</i>	
ВЛИЈАНИЕТО НА ДЕТСКИТЕ ЈАВНИ УСТАНОВИ ЗА ДНЕВЕН ПРЕСТОЈ – ЈАСЛИ ВРЗ ПРАВИЛНИОТ ПСИХОФИЗИЧКИ РАЗВОЈ НА ДЕЦА ОД 9 МЕСЕЦИ ДО 2 ГОДИШНА ВОЗРАСТ	24
<i>Проф. д-р Диана Белевска¹, М-р Маја Лутовска Ристеска², М-р Јана Белевска³</i>	
ИНФЕРТИЛНОСТ: ЛИЧНА БОЛКА И СЕМЕЈНА ТАЈНА	28
<i>М-р Јана Белевска¹, М-р Марина Шуманска², Проф. д-р Диана Белевска³, М-р Маја Лутовска Ристеска⁴</i>	
ЦАРСКИ РЕЗ И ПОСТПАРТАЛНА ДЕПРЕСИЈА	32
<i>Марина Костић¹, Ивана Лукић²</i>	
ПСИХОЛОШКИ ОДГОВОРИ СОЦИЈАЛНИМ ДРУШТВЕНИМ ПРОМЕНАМА : РАСПРОСТРАЊЕНОСТ И ПРЕВЕНЦИЈА НАСИЉА У ШКОЛАМА НА ТЕРИТОРИЈИ ГРАДА НИША - ИСТРАЖИВАЊЕ	36
<i>Доц. д-р Марија Котевска Димовска, дипл псих. ЕЛЕМ</i>	
<i>М-р Николче Талевски, дипл. сооб. инж. ЕЛЕМ</i>	
ПСИХОТЕРАПЕВТСКИТЕ МЕТОДИ – СОВРЕМЕНА АЛТЕРНАТИВА ЗА СИСТЕМСКИ РАЗВОЈ НА ПОЕДИНЦИ И ОРГАНИЗАЦИИ	39
<i>Assoc. Prof. PhD Nikolai Palashev</i>	
<i>Assoc. Prof. PhD Vance Bojkov</i>	
<i>Dr Darjan Bojkov</i>	
FUNKCIONALNOST KOMUNIKACIONE SIGURNOSTI	43
<i>Гузенина Е.О.</i>	
ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ТРАДИЦИИ ХРИСТИАНСКОГО ДУХОВНОГО ИСКУССТВА КАК МЕХАНИЗМ ПСИХОСОЦИАЛЬНОГО ПОЗНАНИЯ	45
<i>Щербакова А. А.</i>	
ВЛИЯНИЕ СЕТИ ИНТЕРНЕТ НА ТРАНСФОРМАЦИЈУ ДУХОВНЫХ ЦЕННОСТЕЙ СОВРЕМЕННОГО СТУДЕНЧЕСТВА	49
<i>Марија Младеновска-Димитровска</i>	
<i>Александар Димитровски</i>	
ПОВРЗАНОСТА ПОМЕЃУ АНКСИОЗНОСТА И АГРЕСИВНОТО ОДНЕСУВАЊЕ КАЈ АДОЛЕСЦЕНТИТЕ	52

<i>Н.А. Коваль</i>	
<i>А.В. Кидинов</i>	
КОНФЛИКТНОСТ В СТРУКТУРЕ ВНУТРИГРУПОВЫХ ОТНОШЕНИЙ	56
<i>Гузенина С.В.¹, Сухомлинова М.В.²</i>	
К ИСТОКАМ ФОРМИРОВАНИЯ МИРОВОЗЗРЕНИЯ ЛИЧНОСТИ УЧЕНОГО	60
<i>Парусова Е.В.¹, Гузенина С.В.²</i>	
МУЗЫКОТЕРАПИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ ПСИХОКОРРЕКЦИИ	64
<i>Јована Матевска</i>	
ЕМОЦИОНАЛНАТА, НЕВЕРБАЛНА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА ПРИКАЖАНА ПРЕКУ ПОЛОВИТЕ И ВОЗРАСНИ РАЗЛИКИ	67
<i>Проф. д-р Верица Стаменкова Трајкова</i>	
<i>Проф. Иван Трајков</i>	
ПСИХОЛОГИЈА ВО ЗАЕДНИЦАТА	70
<i>Доц. Д-р Даниел Павловски</i>	
УЛОГАТА НА СЕМЕЈСТВОТО ВО ГРИЖАТА НА СТАРИТЕ ЛИЦА	74
<i>Уточкин Николай Александрович</i>	
ИСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ИЗУЧЕНИЯ ОПТИМИЗМА В СТРУКТУРЕ ПОЗИТИВНОЙ ПСИХОЛОГИИ	78
<i>проф.др. Ванѓа Н. Радевска</i>	
ВЕЖБИ НА ФИНА МОТОРИКА ЗА УНАПРЕДУВАЊЕ НА ПСИХОМОТОРНО ЗДРАВЈЕ	81
<i>Гордана Панова, Виолета Цидрова, Ленче Николовска, Светлана Јовевска, Ѓорѓи Шуманов</i>	
ЕТИЧКИ АСПЕКТИ НА СЕСТРИНСКАТА ПРАКТИКА	85
<i>Доц. Д-р Тодоровска Марија</i>	
НЕУПОТРЕБУВАЊЕТО НА ИМИЊА - АПОФАТИЧКИОТ ПРИСТАП ВО РЕЛИГИЈАТА НА ИСТОК И НА ЗАПАД	88
<i>Мартин Поповски</i>	
МУЛТИКУЛТУРАЛИЗМОТ И НАУЧНИОТ СВЕТОГЛЕД	92
<i>Наташа Младеновска-Лазаревска</i>	
ЕСЕИСТИЧКИТЕ, ЕГЗИСТЕНЦИЈАЛИСТИЧКИ И АВТОБИОГРАФСКИ ЕЛЕМЕНТИ ВО ДЕЛОТО „ЕГЕЈЦИ“ ОД КИЦА КОЛБЕ	95
<i>Доц. д-р Ранко Младеноски</i>	
ДИЈАЛОГИЗМОТ И ИНТЕРТЕКСТУАЛНОСТА ВО МАКЕДОНСКИОТ РОМАН	99
<i>М-р Александра П. Танеска</i>	
<i>Д-р Благојка Здравковска-Адамова</i>	
ЈАЗИЧНАТА ПОЛИТИКА - ВАЖНО ПРАШАЊЕ ВО МУЛТИКУЛТУРНОТО ОПШТЕСТВО	103
<i>Виолета Сековска</i>	
ПОЧЕТОЦИ НА БИБЛИОТЕКИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА	107
<i>Проф. д-р Диана Белевска¹, Проф. д-р Драгор Заревски²</i>	
МУЛТИКУЛТУРАЛИЗМОТ И ПОЧИТУВАЊЕТО НА АВТОХТОНИТЕ КУЛТУРНИ И ДУХОВНИ ВРЕДНОСТИ КАКО ЕСЕНЦИЈА НА СОВРЕМЕНАТА КУЛТУРА НА ЖИВЕЕЊЕ	111

<i>Јоана Хаџи-Лега Христоска</i>	
ЈАЗИКОТ И РЕАЛНОСТА: МЕСТОТО НА ЖЕНАТА	115
<i>Лилјана Реревска¹, Душица Ѓокиќ²</i>	
ЧОВЕКОВОТО ДЕЛО ВО ТВОРЕШТВОТО НА ИВО АНДРИЌ – СИМБОЛ НА ХУМАНИЗМОТ И ЧОВЕКОВОТО ДОСТОИНСТВО – ПРВАТА ОСНОВНА ВРЕДНОСТ НА БУДИСТИЧКАТА КУЛТУРА	118
<i>Душица Ѓокиќ</i>	
ЕВРОПСКИОТ КУЛТУРЕН ИДЕНТИТЕТ И ИДНИНАТА НА БАЛКАНОТ НИЗ ПРИЗМАТА НА СИНЕРГИЈАТА ПОМЕЃУ ЗАПАДНАТА И ИСТОЧНАТА ФИЛОЗОФСКА МИСЛА	122
<i>Елена Яковлева</i>	
ГУМАНИСТИЧЕСКИЈ ПАФОС ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ	126
<i>Наталија Лапаева-Ристеска¹, Бети Наковска²</i>	
ИВАН МЕЛЬНИКОВ: ХУДОЖНИК, ПЕДАГОГ, ЧЕЛОВЕК	129
<i>Марија Ѓорѓиева Димова</i>	
ИНТЕРТЕКСТУАЛНОСТ: НОВИ ПЕРСПЕКТИВИ ВО КНИЖЕВНОСТА И ТЕОРИЈАТА	133
<i>Марјана Ванева</i>	
ФИЛОЗОФСКИОТ АСПЕКТ НА НЕГАЦИЈАТА	136
<i>Јованка Кепеска</i>	
ЕВРОПСКИ, НАЦИОНАЛЕН И КУЛТУРЕН ИДЕНТИТЕТ	140
<i>Assist. Professor Marija Emilija Kukubajska, PhD</i>	
БАХТИН: НЕГОВИТЕ КРОС-КУЛТУРНИ, ИСТОК-ЗАПАД КОНЦЕПТИ	143
<i>Доц. д-р Бошко Караџов</i>	
ИСТОРИЗАЦИИ НА СИМБОЛИЧКИТЕ ИСКУСТВА: НАРАЦИЈА И РЕТОРИКА	146
<i>Dr. sc. Marija Jović, ravnateljica</i>	
IDENTITETSKE RAZLIKE KAO PREDNOST (MULTI)KULTURALNOG DIJALOGA	151
<i>Проф. д-р Каменко М. Марковић</i>	
<i>Милена Савић</i>	
О РЕМБРАНТОВОЈ СЛИЦИ КВИНТ ФАБИЈЕ МАКСИМ	156
<i>Кети Арсовска Несторовска</i>	
КУЛТУРАТА, ИДЕНТИТЕТОТ (КУЛТУРЕН, ТРАНСКУЛТУРЕН, МУЛТИКУЛТУРЕН) И ВРЕДНОСТИТЕ	159
<i>Проф. д-р Каменко М. Марковић</i>	
О МАЛО ПОЗНАТОМ ЦРТЕЖУ ЖАН ОНОРЕ ФРАГОНАРА	162
<i>Полякова Н.Ф.</i>	
СВОЕОБРАЗИЕ МЕНТАЛНО-ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА В РАССКАЗЕ А.Н. ТОЛСТОГО «В ПАРИЖЕ»	165
<i>Иванишин А. А.; Иванишин М. А.</i>	
МОРАЛЬ КАК ВОЗМОЖНЫЙ МЕХАНИЗМ ПРЕПЯТСТВОВАНИЯ ДУХОВНОСТИ И ПРОВОЦИРОВАНИЯ КУЛЬТУРНЫХ БАРЬЕРОВ	168
<i>Проф. д-р Стојан Пржовски</i>	
ЕТИЧКИТЕ И РЕЛИГИОЗНИТЕ ДИМЕНЗИИ НА БУДИЗМОТ ВО ИНДИСКАТА ПСИХОЛОГИЈА И ФИЛОСОФИЈА	172
<i>Денко Скаловски</i>	
ЏОН М. ХОБСОН: ДЕМИТОЛОГИЗАЦИЈА НА ЕВРОЦЕНТРИЧНАТА ИСТОРИЈА	175

ОБЛАСТ
**ПСИХОЛОГИЈА,
ФИЛОЗОФИЈА,
ЛИНГВИСТИКА,
КУЛТУРОЛОГИЈА И
ОБРАЗОВАНИЕ**

Гордана Панова

614.253:174

Универзитет „Гоце Делчев-Штип, Р. Македонија

Факултет за Медицински науки

Виолета Џидрова, Ленче Николовска, Светлана Јовевска, Ѓорѓи Шуманов

ЕТИЧКИ АСПЕКТИ НА СЕСТРИНСКАТА ПРАКТИКА

ETHICAL ASPECTS OF NURSING PRACTICE

Апстракт: Испитаници, идеи и можност на студентите за запазување на достоинството на пациентот како основен принцип на сите медицински дејности. **Цел:** на испитувањето е да се добијат информации за вниманието, с професионалноста и почитување кон личноста на пациентот, за да зголемување на довербата и соработката и како тие принципи се прифатат и толкуват од пациентите. **Материјали и методи:** За целта на истражувањето е спроведена анонимна анкета меѓу студентите-дипломирани медицински сестри од прва и третта година. **Резултати:** Испитани се 60 студенти од специјалитет медицинска сестра на факултетот за медицински науки-УГД- Штип. Распределбата на студентите анкетата е како што следува: 18 од прва година и 42 трета година. **Дискусија:** Во интензивните оддели особено важно е следењето на вербалните и невербалните сигнали на пациентот при допир. Важно е да се минимализира изложеноста на телото на болниот при решавање на клиничка задача. Секој болен е личност со потреби, убедувања, кои ја одредуваат реакциите при различни социјални интеракции, како што е процесот на учење. Медицинската сестра треба да се обучува кога, каде и како да го допира пациентот, како добива дозвола од него. **Заклучок:** Пациентот да може да изрази преференции, по можност да има алтернатива, за дане се чувствува немоќен и понижен. Пациентот да чувствува дека сестрата е таму токму поради него, да го слуша пациентот, да му обезбедува личен простор. При изведувањето на негата, сестрата да има уверен професионален изглед и да одржува контакт со очи. Пациентот да учествува во донесувањето одлуки, вообрасен стил на комуникација.

Клучни зборови: етиката, достоинството на пациентот, професионализам, доверба

Abstract: Respondents, ideas and students the opportunity to preserve the dignity of the patient as a basic principle of all medical activities. **Objective:** the examination is to obtain information about the care with professionalism and respect for the personality of the patient in order to increase trust and cooperation and how these principles are accepted and performed of patients. **Materials and methods:** For the purpose of the survey is anonymous survey among students graduate nurses from the first and third years. **Results:** Examined 60 students from specialty nurse faculty of Medical Sciences-UGD-Stip. The distribution of students who participate in survey is as follows: 18 of 42 first-year and third year. **Discussion:** In intensive departments especially important following the verbal and nonverbal signals to the patient in touch. It is important to minimize the exposure of the body of the patient in the resolution of the clinical task. Each patient is a person with needs, beliefs, which determine the response of the different social interactions, such as the process of learning. The nurse should be trained when, where and how to touch the patient, such as getting permission from him. **Conclusion:** The patient can express preferences preferably be an alternative to feels impotent and reduced. Patient feels that the nurse is there because of him, to listen to the patient, to provide personal space. In performing nursing sister have convinced professional look and maintain eye contact. Patients to participate in decision making, overweening communication style.

Key words: ethics, patient dignity, professionalism, trust.

Клиничкото искуство е најстарата најважната компонента во медицинска едукација. Се стекнуваат и прошируваат клучни вештини и компетентности. Основен принцип во сите медицински активности е зачувување на достоинството на пациентот. За време на својата

практика, медицинската сестра донесува одлуки кои влијаат директно врз резултатот од грижата. Општи принципи и вредности, го дефинираат начинот на кој медицинската сестра остварува интеракција со пациентот. Секоја медицинска сестра е обврзана да се придржува до стандардите за етичко однесување и пракса, идентификувани од страна на професијата. Пациентите ги изразуваат своите желби, прашања и ставови и можат да пропаднат и најдобрите педагошки намери при спроведување на практичната обука на учениците. Почитување на одредени стандарди на пракса и однесување се од фундаментално значење за етичко извршување на активностите кои се применуваат во одредени ситуации. При решавање на клинички проблем, се користат алгоритми на однесување и активности кои помагаат за да се оневозможат недостатоците во работата и зголемување на довербата на пациентот. Грижата се насочени кон пациентот, при почит кон неговото достоинство и уникатност, затоа е важно и неговото мислење. Културните, етничките и старосни разлики или религиозни ограничувања, укажуваат брза професионална адаптација, а личниот контакт со пациентите е сериозен стрес. Многу рутински медицински процедури вклучуваат физички допир и нарушување на приватноста на пациентот. Комуникацијата со болни бара адекватно етичко однесување, строго почитување на принципите на автономија, доверливост, безбедноста, добронамерност, еднаквост и корисност.

Цел: Следењето на искуствата, идеите и ставовите на студентите, за зачувување на достоинството на пациентот, како основен принцип на сите медицински активности. Со спроведената анкета да се добијат информации за обезбедување на неа со професионалност и почит кон уникатноста на пациентот, со цел подобрување на довербата и соработката и како овој принцип се применува и толкува од пациентите.

Материјали и методи: За целта на истражувањето е спроведена анонимна анкета меѓу студентите-дипломирани медицински сестри од прва и третта година кои пополнуваат формулари, за кои имааше добиено информирана согласност. Направена е калкулација и анализа на примарната информација со програмата M1crosóf1; OШse Eхе1 2008 и дискусија на резултатите на база лично искуство, набљудување и спроведеното интервју со пациенти и медицински сестри.

Резултати: Испитани се 60 студенти од специјалитет медицинска сестра на факултетот за медицински науки-УГД-Штип. Распределбата на студентите анкетата е како што следува: 18 од прва година и 42 трета година. Спроведена е интервју со пациенти, во однос на почитувањето на достоинството на пациентот при остварување на медицинска нега.

Ндиге 1 Почитувањето на достоинството на пациентот при остварување на медицинска нега.

Почитувањето на достоинството на пациентот при остварување на медицинска нега.	да	не	процент	процент
Одржување на визуелен контакт со пациентот	18	42	30%	70%
адаптација кон професијата	52	8	87%	13%
неутрален израз на лицето	38	22	63%	37%
одржуваат контакт со очи	22	38	37%	63%
коректност на допира со пациентот	48	12	80%	20%

Одржување на визуелен контакт со пациентот со Да одговориле -18 студенти или 30%, Со Не одговориле 42 студенти или 70%. Според 52 (87%) од студентите, обуката е

организирана така што придонесе за нивната полесна адаптација кон професијата а само кај 8(13%) од студентите со не. При негата 38 (63%) сакаат да одржуваат неутрален израз на лицето а 22(37%) не, кај 22 (37%) обучувачи го одржуваат контакт со очи. Дискусија на стратегии за коректност на допирот со пациентот 48(80%) со да 12(20%) со не.

Дискусија: При вршење на клинички задачи, обезбедување на удобност на пациентот или пријавување на некоја манипулација, сестрата го допира пациентот во професионален

план,кога е потребно, со цел спречување на потенцијална опасност и заштита на пациентот или при емоционална потреба; при пренесување на непријатни вести, кога на пациентот треба некој да му ја држи раката.Негата укажуваат коректност на допирот,без да се нарушува достоинството на пациентот, без да се предизвикува вознемиреност, чувство за непријатност или страв. Според намената допирот до пациентот може да е ориентиран кон клиничка задача, постапка или инструментална при обработка на рана.Пациентите бараат повеќе интеракција, слух и разбирање за проблемите и одговори на прашања, бараат одржување на контакт со очи, бидејќи сето тоа доведува до зголемување на удобноста на пациентот и зголемување на довербата. Допирање да е самоуверено и брзо, а не грубо и продолжено. Одземањето на вниманието на пациентот и намалување на тензиите со разговор е успешно, ако сестрата не објавува свои лични интереси на пациентите што води до непотребен и бесмислен разговор со болниот.

Во интензивните оддели особено важно е следењето на вербалните и невербалните сигнали на пациентот при допир. Важно е да се минимализира изложеноста на телото на болниот при решавање на клиничка задача. Секој болен е личност со потреби, убедувања, кои ја одредуваат реакциите при различни социјални интеракции, како што е процесот на учење. Медицинската сестра треба да се обучува кога, каде и како да го допира пациентот, како добива дозвола од него.Пациентот со своите стравови, став и однос кон здравјето и болеста може да ги изгуби и најдобрите педагошки намери.Поголемиот дел од анкетираниите студенти (54%) не го условуваат пациентот по име,13 (22%) студентите го условуваат пациентот по презиме.Од анкетираниите 42 студентите (70%) изјавиле дека во текот на обуката разговарале со предавачот за стратегии и за коректноста за допирот со пациентот. Многу повеќе имаат инструментален допир со пациентите.

При обуката на студентите- медицински сестри треба да се фокусира на квалитетот на практичната обука и спроведување на бихевиорални алгоритми.За време на клиничка пракса да се одржуваат тематски семинари и дискусија актуелни етички проблеми на соодветните пациенти и нивните болести.Да разговараат за односот студент -пациент во наставно-практичниот процес,за психолошки, етички и деонтолошки проблеми.Професорите на медицинските сестри да разговараат со студентите за стратегии и коректен допир на пациентот, интервенирањето е со акцент на слободниот избор на пациентот.Сите кои влегуваат во медицинската професија, сфаќаат дека професионално надлежниот специјалист треба да дејствува по медицински етички начин.

Заклучок:Пациентот да може да изрази преференции, по можност да има алтернатива, за дане се чувствува немоќен и понижен.Пациентот да чувствува дека сестрата е таму токму поради него, да го слуша пациентот, да му обезбедува личен простор.При изведувачето на негата, сестрата да има уверен професионален изглед и да одржува контакт со очи.Пациентот да учествува во донесувањето одлуки, вообразен стил на комуникација.

Користена литература:

1. Александрова, С., Медицинска етика, изд.МУ-Плевен, 2007г.
2. Ачкова, М., Применета психологија во медицината и здравствената грижа, изд.КОТИ ДООЕЛ, Софија, 2001.
3. Василев, М., Тема за размислување, сп. «Јавно воспитување», бр.4 / 2001, стр.11-15
4. Воденичаров, Ц., С. Попова, Медицинска етика, Фалкор Консулт, Софија, 2006.
5. Димитрова, С., информирана согласност во медицинската пракса, Алфамаркет, Стара Загора, 2003 година
6. Етички кодекс на медицинските сестри, акушерките и придружните медицински специјалисти за здравствена заштита во Р Бугарија, кИр://^^^.пигс^п\$-б\$с.ош/ пб.к1ш1
7. Закон за здравјето, Пром., ДВ, бр.70 од 10.08.2004г.в сила од 1.01.2005г.
8. Маринова, П.Съвременната медицинска сестра.Социологически, образовни, менаџерски аспекти, ед. «Нов ден», 2001 година., 95с.
9. Попова, С., Социалноетични димензии на здравствениот менаџмент, ПъблишСайЕко, Софија, 2004г.
10. Тке ^огМ МеЉка1 Асокакоп, 1п1егпа1юпа1 Соде оf МеЉка1 ЕЉ1с,

Доц. Д-р Тодоровска Марија
Институт за филозофија, Филозофски факултет,
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје

22/23-587:141.131

НЕУПОТРЕБУВАЊЕТО НА ИМИЊА - АПОФАТИЧКИОТ ПРИСТАП ВО РЕЛИГИЈАТА НА ИСТОК И НА ЗАПАД

Апстракт: Текстот обрнува внимание на постоењето на воздржување од именување на светото, божественото, на онтолошки супериорната реалност во рамките на религијата, и на специфичниот начин на (не)користење на јазикот за искуства од домен отаде вообичаениот разумски домен на профаната стварност. Така, на кратко е посочен апофатичкиот пристап и во источните и во западните традиции, што е споменат низ неколку примери од Истокот (хиндуизмот и таозимот), хебрејските замени за божественото име од Стариот завет, неоплатонизмот преку Плотин, Псевдо-Дионисиј Ареопагит, Џон (Скот) Ериугена и Никола Кузански.

Клучни зборови: неискажливо, апофатички пристап, свето, имиња, Бог

Abstract: The paper focuses on the restraints in naming the sacred, the divine, the ontologically superior reality within religion, and on the specific ways of (non)usage of language in conveying experiences pertaining to a domain beyond the ordinary, rational one of the profane reality. It briefly examines the apophatic approach both in eastern and western tradition, which is mentioned through examples from the East (Hinduism and Taoism), the Hebrew substitutions of God's name from the *Old Testament*, and the neoplatonic tradition of Plotinus, Pseudo-Dionysius Areopagite, John (Scot) Eriugena and Nicolas of Cusa.

Key words: unspeakable, apophatic approach, sacred, name/naming, God

Сличностите меѓу Западот и Истокот (во најширока можна географско-културолошка, филозофска и општо, цивилизациска смисла) се забележуваат во навидум различните религиски системи - во начините на употреба на говорните чинови во рамките на ритуалите на култот, како и во (не)употребата на имиња и на придавки во реферирањето на светото или на божественото во религијата. Апофатичкиот пристап во религијата е предмет на интерес на филозофијата на религијата, повеќе отколку на филозофијата на јазикот, а во него се работи токму за (не)употребата на одредени именки и придавки во опишувањето на религиозните искуства, нуминозната реалност или божественото постоење. Имено, голем број форми на верување во светото, а со тоа и различни варијанти на теоријата за светото како основа и централен елемент на религијата, како и верувања во супериорен начин на постоење, како божество или надреалност, се отаде можностите на рационалното познание и јазичката апаратура. Според Рудолф Ото (Rudolf Otto), важен претставник на теоријата за светото (нуминозното) како суштина на религијата, дефинирањето на светата стварност треба да се врши преку недостаток на поими и преку негативни поими. Нуминозното може да се означува не преку фиксни поими, туку преку посебниот начин на кој се рефлектира во духот, преку предизвикувањето на емоции. Ото мошне често повторува дека чувството на нуминозното е неискажливо, дека тоа се противи на буквални описи и се опишува со аналогии. Сепак, постојат автори кои кон оваа концепција за врската меѓу религиозното искуство и религиозниот јазик, пристапуваат критички не само кон Ото, туку и кон многу други истражувачи на религиозните феномени. Според нивните тврдења, строгата дистинкција меѓу религиозниот јазик и искуството е несфатлива, затоа што не успева да признае дека кога се истражува феноменологијата на искуството се открива дека искуството и јазикот се неразделни, содржејќи се еден друг, дека јазикот е дел од искуството.

Кога во светото се верува како во екстериоризација на сила или моќ од реалност супериорна (и онтолошки и аксиолошки) над вообичаената, се смета дека токму поради тоа што е толку мистериозно и моќно, тоа е, од една страна, контагиозно, значи има моќ да пролиферира, односно да го трансформира во свето она со кое доаѓа во допир во контролираните услови

на религискиот култ, а од друга страна мошне суспендибилно на влијанија од вообичаена, секојдневна, профана стварност, што може да го извалка и оштети. Затоа тоа мора да биде заштитено, и со таа цел во религијата се диференцираат позитивен и негативен култ – систем на правила за тоа што треба да се прави во врска со светото, како со него да се постапува и систем на забрани, правила за тоа што не смее да се прави. Негативниот култ, базиран на потребата на заштита на табуто и од табуто (зашто светото, со тоа што е забрането, е и табу), ги одредува нивоата и начините на кои на светото му се гарантира безбедност. Светите имиња, на пример, не смеат да бидат изговарани надвор од контролираниот домен на култот, затоа што профаното не смее да манипулира со светото. Забраните за контакт, според кои профаното не смее да го допре светото, се можеби најважните забрани кои се поврзуваат со светото. Емил Диркем (Emile Durkheim), првиот теоретичар со систематичен пристап во теоријата за светото, оди до таму што ги определува како примарни табуа, сметајќи ги другите за нивни специфични варијации. Контактот се воспоставува не само со допирање, туку и со гледање – погледот е начин на воспоставување на контакт и може да биде забранет. Светото може да биде достапно на погледот на профаното, независно дали е тоа неиницирана индивидуа или група на која светото во определен контекст треба да биде скриено, како и на посветено лице во определен ритуален чин. Исто така, не само изговарањето, туку и слушањето на свети зборови може да биде забрането. Како што звукот на искажување на свети зборови е свет, така, во специфични ритуали света е и тишината, односно воздржувањето од изговарање на било какви зборови. Во определен контекст забрането е слушањето на ритуалните звуци од страна на неиницираните. Со тоа што личното име е во директна врска со оној кој го носи, доколку тој е свет, и името, како свето, не смее да биде употребувано во профани околности. Токму во оваа смисла, светите имиња се табу. Затоа во јудаизмот се употребува тетраграмот JHWH (во *Biblia Hebraica Stuttgartensia* е употребен над 6800 пати). Така се употребуваат *бмието* или *Оној кој е (ehyeh – сум), Adonai (господин или господар),* но само во молитви, *Elohim (бог или богови или небесните), El* (во смисла на *моќ или семоќ*). Во несвета употреба, божјото име се заменува со хебрејскиот збор за *Името, hashem*. Во Десетте божји заповеди забрането е напразно употребување на божјото име. Контагиозноста на светото и неговата ранливост од несветото се нераздвоен дел од поимот за него.

Апофатичкиот (или негативен) пристап подразбира негирање на именки и придавки за реалноста или божеството. Основната претпоставка е дека познанието на супериорната (и света) стварност е недоволно за да се афирмираат било какви предикати. Преобилноста, моќта, совршеноста, бесконечноста на супериорната реалност (онтолошки супериорното свето, или семоќниот Бог, на пример) се отаде можностите на човековата ограниченост, и затоа нема познавателни и јазични механизми за нивно определување. Кога се нема знаење што *x* е, минимум знаење е она за што *x* не е. На тој начин *x* се опишува и оградува (да се дефинира значи да се лимитира) преку негирање.

Во *Упанишадите* и *Авадута Гхита* апофатичкиот пристап е забележлив во медитацијата што води кон разбирањето на природата на Браман преку разбирањето на тоа што не е Браман. Ниту-ниту (*neti neti*) потрагата на пристап што оди отаде поимните граници на реалноста има слична поента: сите описи на реалноста се негираат, но не и самата таа (ова е забележливо уште кај Ади Шанкара, кој објаснува дека Браман нема предикати, а дека ниту-ниту пристапот ги отстранува пречките во постинувањето на свесност предизвикани од незнаење). Негирањето е пат (затоа во западната традиција и се нарекува *via negativa*), а не цел, целта е да се покаже идентитетот¹. Покрај во хиндуизмот, апофатичкиот пристап може да се забележи во таозимот, уште од основата на кинеската таоистичка традиција: тао што може да се именува не е вистинско тао².

Во западната европска традиција има неоплатоничарско, таканаречено „источно“, византиско влијание врз географски (и теолошки) западната религиозна линија. Божјата премок

1 На пример, во Rudolf Otto, *Das Heilige - Über das Irrationale in der Idee des Göttlichen und sein Verhältnis zum Rationalen*, 4 Auflage, Trewendt-Granier, Breslau, 1920.

2 Поблаг пристап кај Leon Schlam, "Numinous Experience and Religious Language", *Religious Studies*, Vol. 28, No. 4, Dec., 1992, критика за пристапот кај Steven Katz, "Language, Epistemology and Mysticism", *Mysticism and Philosophical Analysis*, ed. Steven Katz, Oxford University Press, New York, 1987, pp. 22-74; Renford Bambrough, "Intuition and the Inexpressible", Steven Katz, ed., op. cit., pp. 200-213, Paul van Buren, *The Edges of Language*, Macmillan, New York, 1972.

од старозаветните начини на верување, претставена преку персоналноста и трансцедентноста, заедно со идејата за Бог како битие, еднострана природа, слободен и самодоволен и над силите што го обликуваат светот се во концепцијата на Филон Александриски. Бог е неикажлив и отаде мислењето, но достапен преку екстаза, преку директна очигледност. Плотин, главниот претставник на неоплатонизмот, гради онтолошки систем во кој Едното е врвното постоење, благодарение на кое, преку еманирање, се создаваат слоевите на светот. Едното е сè, но ништо поединечно (*Енеада* V, 2) и што и да се каже за него би било несоодветно и дезавуирачко. За Едното не може да се тврди дека има место, или дека е мислење (зашто е пред и над мислењето), дека има свест, дека живее (затоа што го овозможува животот). Никакви ознаки не можат да го определат, до него се доаѓа преку издигнување на душата над сетилното, преку екстаза. Идентитетот со Едното се постинува преку излегување од самиот себе, но тоа не може да се опише со зборови, туку само да се искуси, да се доживее. Апофатичката концепција е во тоа дека Едното се покажува како потполно одрекување на она што може да се определи: неговата содржина е несодржина, неговото дејствување недејствување, неговото постоење - непостоење, но во смисла на тоа дека е над сè што е потенцијално и актуално. Псевдо-Дионисиј Ареопагит во својот спис *За мистичката теологија* за прв пат во христијанската мистика ги воведува изразите „божествено незнаење“ и „непознатливост“. Псевдо-Дионисиј ги отфрла сите атрибути, затоа што тврдењето дека Бог е Живот или Доброта е еднакво точно како тврдењето дека е нешто друго, како воздух или камен³. Човековото познание е познание на суштества, она што го надминува суштествувањето го надминува и познанието. Одрекнувањето не би требало да има катафатичка функција: божјите атрибути се негираат, зашто тој е над сите имиња и определби. Во таа смисла, За божествените имиња секое име го вклучува истиот префикс – „над“ (huper или pro), и така се добива множество на имиња како „над-добро“, „над-сушт“, „над-живот“. Методично и систематично негирајќи, се доаѓа до Причината на сето што постои, според што Бог се (пре)познава и во сите нешта, и како различен од сите нешта. Од него потекнуваат и мислата и разбирањето и имињата, но тој не може да се мисли, да се разбира и да се именува, затоа што е сè во сè и истовремено ништо. Апофатичкиот пристап води кон божествената премудрост, кон мистичното соединување со неговата светлина. Со тоа што Бог е над постоењето, познанието за него се постигнува преку незнаење (тој е ум што не се достигнува со ум, збор што не се искажува). Екстатичното напуштање на сферата на рационалното не значи одрекување од нивните моќи, туку проширување на нивните способности отаде нивната вообичаена природа. Може да се тврди дека апофатичкиот пристап е еден од основните белези на теолошката традиција на Источната црква, а очигледно е дека наликува на хронолошки порани пристапи од подалечниот исток, како и на концепции од спојот на старозаветната мудрост и грчката античка филозофија (како примерот со Филон).

Џон Скот (Ериугена), преведувачот на корпусот на Псевдо-Дионисиј (за што си помагал со схолиите на св. Максим Исповедник, кој исто така извршил влијание врз него), го вовел неоплатоничарскиот византиски мистицизам во географски позападното христијанство. Во неговото дело *За поделбата на природата*, природата ја изедначува со битието и ја дели на четири степени на постоење (а потоа и на пет модуси) – несоздадена природа што создава (Бог), создадена природа што создава (првите причини, идеите како парадигми и слично), создадена природа што не создава (светот на човековата стварност) и природа што ниту е создадена, ниту создава (ако првата е *алфа*, оваа е *омега*, сè во неа се вратило, со што сè доаѓа, повторно, до Бога). Овие, очигледно, не се токму степени на Бог, зашто Бог не е нешто посебно и одделено, туку сето заедно е Бог (Ериугена застапува и пантеизам и панентеизам). Логиката и јазикот се неприменливи кога се работи за Бог како самото (над)постоење. На него не можат да се применат Аристотеловите категории; ако се определи просторно и временски се ограничува; ако се тврди дека е активен се овозможува и антитезата, дека трпи, а нема од кого; тој не прави нешто, нема врска со било што, тој е сè во сè⁴. Но, ни со ова тој не се определува, тој е ништо,

³ Émile Durkheim, *Les formes élémentaires de la vie religieuse*, PUF, Paris, 1968p. 435, 438.

⁴ Сепак, проблемот на афирмацијата на незнаење (или на негирањето на знаење) е методолошки: како што агностицизмот е себе-контрадикторен (ако се знае дека ништо не се знае, тогаш не може да се знае ни тоа дека не се знае), така и апофатичкиот пристап страда од внатрешна неконзистентност. Ако се афирмира незнаење за Бог, поради тоа што неговите предикати се сосема отаде когнитивните моќи на религиозниот човек, тогаш како може да се афирмира знаење за тоа што тој не е? За да се негира x, или одредени аспекти на x, мора да се има минимум знаење за тоа што x е, за да може да се одрече дека е

но постои разлика меѓу ништо поради преобилноста или совршенството (она што го нарекува nihil per excellentiam) и ништо поради лишеноста (nihil per privationem). Бог е ништо затоа што е преобилен и премногу несфатлив за да биде било што инакво од ништо, а и потполното лишување повторно се враќа во него. Бог никако не може суштински да се поими и именува, затоа што секогаш ќе биде повисоко од било што што за него би се рекло.

Никола Кузански (автор на *De concordantia catholica*, *De docta ignorantia*, *De pace fidei*), се залагал за concordantia не само меѓу западната и источната Црква, туку и меѓу христијанството и другите религии, како универзална тема во животот на верникот и во разбирањето на божјата природа, имајќи дојдено до концепцијата преку via negativa, што овозможува coincidentia oppositorum, дијалектичко поклопување. Познанието, како конечно, е неспособно да проникне во бесконечна вистина, и затоа умот мора да ги трансцендира разликите преку интуиција. Во Бог бесконечноста и конечноста коинцидираат, Бог ги опфаќа сите нешта и се наоѓа во сите нешта, незнаењето станува „учено“, затоа што Бог (не) се знае и не се опишува.

(Не)именувањето на имиња за реферирање на стварност отаде рационално достапната, или стварност што мора да се сфати посуштински отколку преку поими и термини го има и на Исток и на Запад. Сличноста, значи, се лоцира во неможноста разумски и јазички да се идентификува и дефинира светото, божественото, надсвесното. Апофатичкиот пристап останува актуелен и во современиот свет, поради потребата од мистички искуства, од восхит и стравопочит и треперење пред секој што ги пробива границите на секојдневното и профаното.

тоа (или такво). Во оваа смисла треба да се внимава, негативниот пристап не е влез кон позитивниот, по принцип на елиминација (во смисла на тоа дека ќе се одрече сè што може, и тоа што ќе остане ќе мора да биде афирмирано), туку е пристап значаен по себе (иако, тие не нужно меѓусебно се исклучуваат). Иако може да се чини дека со него се доаѓа токму до афирмации, всушност се доаѓа до надминување – може да се смета дека негирањето е во функција на потврдување на неможноста за афирмирање (“не” станува “не” во смисла на “пре”).